

Den enes bröd, den andres död

| av Dick Erixon

Gunnar Hedlund lanserade som centerledare begreppet ”mitten”.
Fyrtio år senare tror Lennart Daléus på ”mittens rike”.
Hedlunds agerande var strategiskt, Daléus syfte är...
Ja, vad då?

”VI FINNS MED.” Lennart Daléus är uppenbart lättad över att centerpartiet inte åkte ur europaparlamentet. Men partiet höll sig kvar bara tack vare ett extremt lågt valdeltagande. Väljarnas stöd fortsätter att minska. Lanserandet av ”den nya mitten” för ett år sedan har slagit slint och snarast ökat väljarflykten. Många suckar över detta tröttsamma positionerande partier emellan. Ordet ”mitten” är i sig betydelseöst. Och det kan fyllas med i stort sett vad som helst.

Men ord med just de här egenskaperna kan vara nyttiga i politiken. Semantik är makt i politik. Det visar begreppet ”mitten”.

Efter katastrofvalet 1956, då bondeförbundet ”bara” fick 9,4 procent av rösterna, insåg Gunnar Hedlund att det inte fanns någon framtid som intresseparti för landsbygden. Med häpnadsväckande handlingskraft lyckades han och partisekreteraren Gustaf Jonnergård inte bara bryta upp från regeringssamverkan med socialdemokraterna och byta partinamn, utan också omformulera hela partiets politik och framtoning.

PARTIPROGRAMMET 1959 ÄR KORT, koncist och på många sätt mer aktuellt än det nu gällande från 1990. Det gamla landsbygdsintresset inleddades i ett vidare och mer idéformulerat krav på decentralisering och kritik mot centralisering och stordrift. Miljöfrågan dök upp, fast då som beteckning på människors livsbetingelser i form av trivsel, stress och rotlöshet. Böndernas intresse formulerades så att programmet omfattade alla småföretagare, även dem i städerna. Utbildning lyfts fram som

en avgörande faktor för att de små i samhället skulle kunna lyckas på jämlika villkor.

Omvandlingen från intresseparti till idéparti krävde dessutom en ny maktpolitisk strategi. Så länge det krasa intresset styrde kunde bondeförbundet samverka med socialdemokratin, eftersom man inte konkurrerade om samma väljargrupper. Övergången till centerparti med småfolksimage innebar att man vände sig till väljare utanför landsbygden, inte minst till lågutbildade och låginkomsttagare i städer och tätorter – väljare som socialdemokraterna räknade som sina.

Men hur skulle Hedlund kunna skapa uppslutning kring uppbrott från en nära tre decennier lång samverkan med socialdemokratin, varav 15 år i regeringsställning? Han visste, till skillnad från Olof Johansson och Bengt Westerberg, att tvära kast i byte av samarbetspartner alltid straffas skoningslöst av väljarna. I den regeringskris som hösten 1957 uppstod när bondeförbundet avgick vägrade Hedlund – till folkpartiets och högerns förtret – att stödja en borgerlig regering trots att kungen undersökte den möjligheten. Med typisk hedlundsk korthuggenhet förklarade han att det inte kunde bli fråga om något ”tuvhoppande”.

Han hade förmågan att avstå från lättköpta – men små – vinster till förmån för strategiskt långsiktiga – men desto större – framgångar. Det är en förmåga som kännetecknar stora ledare – och en förmåga som är dåligt representerad bland dagens partiledningar. Även om Hedlund fick hård kritik utifrån, visste han att tiden inte var den rätta för borgerlig samling. Marken var inte förberedd. Partiet och väljarna var inte inställda på ett så snabbt och dramatiskt skifte. Dessutom hade vänster-

blocket majoritet i riksdagen vid gemensamma omröstningar. Det skulle inte bli en stark regering. Han avstod även om han då hade vissa chanser att bli statsminister.

I stället ägnade partiet all kraft åt intern reformering. Det visade sig vara en klok strategi. Serien över resultat i riksdagsvalet 1956-1976 talar sitt tydliga språk: 9,4 - 12,7 - 13,6 - 13,4 - 15,7 - 19,9 - 25,1 - 24,1 procent. Den förlösande faktorn var, utöver omformulerad politik och förnyad framtoning, att man fann en ny makt-politisk strategi.

Hedlund ville i slutet på 50-talet uppnå flera sins-
Hemellan motstridiga taktiska mål. Han avsåg att inte bara ta avstånd från den tidigare samarbetspartnern, utan också utmana socialdemokratin om regeringsmakten. Detta skulle ske utan att det framstod som att han sprang i armarna på högern. Samtidigt skulle han förbättra relationerna med högern, så att hans nya linje kunde lägga grunden för ett trovärdigt regeringsalternativ.

Lösningen på det här maktpolitiska dilemmat var att lansera "mittenalternativet" i svensk politik. Det föddes den 2 september 1960. Två veckor före riksdagsvalet höll Gunnar Hedlund och Bertil Ohlin på var sitt håll likalydande anförande där man presenterade ett samarbetsprogram med sikte på regeringsskifte.

Hedlund kastade in ordet "mitten" för att skyla över partiets dramatiska förnyelse och kursändring. "Mitten" blev den spång över till det borgerliga lägret som han behövde för att avdramatisera vägvalet och nå allmän uppslutning bakom den nya linjen. Det var mittenpartierna som skulle utgöra stommen i den nya regeringen. Men det råder ingen tvekan om att Hedlund räknade in högern i regeringsunderlaget och ville bilda en trepartiregering.

NÄR PARTILEDNINGAR vill förnya sin politik stöter de alltid på hårt internt motstånd. För många funktionärer, framför allt på mellannivå (distrikt/länsförbund och riksdagsgrupp) där man gjort karriär på den gamla linjen, upplevs förnyelse som ett hot mot den egna positionen. Mellanskiktet har alltid mest att förlora på förändring. Samtidigt ligger, sorgligt nog, den största makten i partierna just i mellanskiktet. Det är här de starkaste nätverken finns och det är här man utser ombud till stämmor och kongresser.

Mellanskiktet gör det extremt svårt att genomföra förnyelse. De ledare som ändå når framgång är de som på ett eller annat sätt lyckas manövrera ut denna starka

bromskloss. Tony Blair tog inom labour öppen strid med de vänsterradikala om avskaffandet av socialiseringskravet och vann, men först efter flera blodiga slag. Gunnar Hedlund manövrerade ut kritikerna genom att använda begreppet "mittenalternativet" och på det sättet ta udden av motståndet. Hedlunds taktik gav funktionärerna tid att smälta och bit för bit ta till sig förändringen, vilket gjorde att de inte uppfattade förändringen som så dramatisk som den egentligen var.

Talet om "mitten" gav centerledningen möjlighet att i offensiva termer tala om vad man ville uppnå och vad mitten stod för. I stället för att tvingas till defensivt avståndstagande mot högern, kunde man bjuda in högern till mitten. Och på det sättet skapa intern uppslutning bakom och extern trovärdighet åt ett borgerligt regeringsalternativ.

Dagens ledande politiker tycks ha glömt att politik till mycket större del handlar om image och profil än om enskilda detaljförslag i lagar och regler. Vilket intryck vill partiet skapa av sig själv? Hur vill man att folket ska uppfatta partiet? Svaret på dessa frågor är mycket viktigare för valresultatet än hur partiet röstat i enskilda frågor och vad man gjort under förra mandatperioden.

Den tyske socialdemokraten Gerhard Schröder har begripit det. För honom fyllde mitten i det tyska valet tidigare i år ett syfte som liknar Hedlunds. Hans slogan "Die Neue Mitte" gav honom möjlighet att skapa trovärdighet för sin

moderata linje i kontrast till de vänsterradikala inom SPD, utan att tvinga honom till öppet avståndstagande till dem. Vänsterradikale Oscar Lafontaine fick som finansminister regera sig sönder och samman inom mittenstrategin, i stället för att bli utkastad och därmed riskera svåra interna partistrider.

NÄR HEDLUND MED mittenalternativet tryggt placerat centerpartiet i det borgerliga lägret tog han upp kampen om regeringsmakten. 1968 blev han oppositionsledare då hans parti blivit det största på den borgerliga sidan. I valet två år senare var målet för den 70-åriga centerledaren att ta statsministerposten från den unge, arrogante och nye socialdemokratiska statsministern Olof Palme. Trots att Hedlund vann valet och socialdemokraterna tappade stort, lyckades Palme hålla sig kvar med kommunisternas stöd.

Det blev istället Hedlunds efterträdare Thorbjörn Fälldin som "på mittenpolitikens grund" kastade socialdemokraterna ut ur regeringskansliet för första gången på 44 år.

"Talet om 'mitten' gav centerledningen möjlighet att i offensiva termer tala om vad man ville uppnå och vad mitten stod för."

”Riksdagsvalet förra året och det nyligen genomförda europavalet visar att mitten är död.

Det enda parti som använder begreppet är en hårsman från att ramla ur de beslutande församlingarna.”

Men i egenskap av den realpolitiker Fälldin var, tog han först mittensamverkan på allvar och försökte slå samman centern och folkpartiet. Misslyckandet med sammanslagningen 1973 visar att ordet inte hade någon djupare betydelse, inget faktiskt innehåll. När mittensamverkan verkligen kunnat få reell betydelse var partierna inte längre med på noterna. Mitten var bara ett ord som kom till nytta för att skapa ett visst intryck, en image, i en tid då centerpartiet och folkpartiet behövde demonstrera avståndet till moderaterna samtidigt som denna demonstration inte fick omöjliggöra regeringssamverkan med moderaterna vid valseger.

Efter 1973 använde Fälldin begreppet på samma sätt som Hedlund, att utåt skapa distans till moderaterna, men i realiteten betrakta de tre partierna som likställda. Det bekräftas av att Fälldin vid regeringsbildningen 1976 avvisade folkpartisternas förslag om att de och centern först skulle göra upp i sakfrågorna och sedan gå till moderaterna. ”Så kan inte ett förtroendefullt samarbete fungera”, fastslog den nyblivne statsministern.

Men hur kunde Gunnar Hedlund nå en sådan osannolik framgång med hjälp av ”mitten” medan Lennart Daléus med samma taktik är på väg att eliminera centerpartiet? För det första hade Hedlund en genomtänkt idépolitisk strategi som sin verkliga agenda. ”Mitten” var bara yta, ett taktiskt drag. Daléus har lanserat ”den nya mitten” utan bakomliggande förnyelse av politiken. Snarare framstår det som om begreppet är till för att dölja handlingsförklaring. Det finns ingen substans bakom det.

För det andra gick Hedlund på mittenoffensiv när han fått med sig Bertil Ohlin. Daléus kör ”mitten” ensam, medan tilltänkta samarbetspartners i form av Leijonborg och Svensson tar avstånd. Att göra mitten synonymt med centerpartiet ger inga poänger. Det framstår enbart som löjligt. Trovärdigheten är noll.

För det tredje användes mitten som stötdämpare när Hedlund förändrar sin politiska linje och går från samverkan med socialdemokraterna till att på allvar utmana dem om regeringsmakten. Mitten gjorde ett närmande mellan de borgerliga möjliga. Daléus använder mitten när det, som ett arv efter Olof Johansson, råder tveksamhet om centerpartiet är borgerligt. Att i detta

läge använda mitten ger intryck av att partiet tar avstånd från moderaterna och vill hålla öppet för förnyad samverkan med socialdemokratin. Därmed uppnår Daléus paradoxalt nog det exakt omvända resultatet mot vad Hedlund eftersträvade – minskad trovärdighet för det borgerliga regeringsalternativet.

RIKSDAGSVALET FÖRRA ÅRET och det nyligen genomförda europavalet visar att mitten är död. Det enda parti som använder begreppet är en hårsman från att ramla ur de beslutande församlingarna. Tydligare än så kan väljarna inte döma ut ett partis strategi. Om centerpartiet inte snarast möjligt överger mitten och vågar förnya sig kommer det att åka ur riksdagen nästa gång.

Det finns tongångar som tyder på viss insikt om problemen. Det påbörjade partiprogramarbetet visar på en för svenska partier öppen självkritik. Självkritiken sträcker sig dock inte så långt att man vågar kritisera s-samverkan under förra mandatperioden. Även om partiets profil som nej-sägare till bl a kärnkraften och Öresundsbron problematiseras, så vågar man inte förspråka förnyelse. Lennart Daléus tog dock själv ett djärvt steg på centerstämman och bejakade begreppet borgerlig, något som många övervintrade vänsterradikaler inom partiet avskyr. Tyvärr verkar det inte finnas så mycket mer strategi bakom ordvalet än att partiledningen yr-vaket upptäckt att centerpartiet under 20 år förlorat nästan alla sina väljare till andra borgerliga partier.

Är det något som framgångsrik förnyelse av partier under efterkrigstiden visar så är det att förnyelse bara kan lyckas med en starkt engagerad och övertygad ledning som med målmedveten handlingskraft driver sin linje trots insikt om att riskerna är stora. Det visar Gunnar Hedlund och Gösta Bohman, liksom Thatcher, Reagan, Blair och Schröder. Det är fult att säga, men framgångsrik förnyelse kräver starka ledare.

Och i kampen för förnyelse kan ordens innebörd inte underskattas. Det ord som på 60-talet lyfte centerpartiet till oanade höjder riskerar nu att bli partiets död.

Dick Erixon (dick@erixon.com) är egenföretagare och ännu medlem i centern.